

El papel de los museos etnográficos*

ELOY GÓMEZ PELLÓN

ENTAMU

Los museos etnográficos vienen tando sometíos nes caberes décadas a una fonda revisión, consecuencia del inciertu camín qu'esperimentaron nel sieglu que fina, onde s'atopa'l separtamientu de les necesidaes sociales que carauterizó a estes instituciones na so mesma ñacencia. La dómina postindustrial heriedó un gustu polos museos que los fixo medrar numbéricamente, mentantu la ciencia museolóxica arrespondió en ruina midida al retu de los nuevos tiempos ufiertando, a la escontra, sobraes pruebas del so apostalgamientu. La mitificación del oxetu sigue siendo una constante en munchos museos, encantaos con amosar al públicu les coleiciones d'alcuertu a criterios antiguos más acordies col gustu decimonónicu de la burguesía colonial que coles necesidaes educatives de les sociedaes del nuesu tiempu.

* Esti trabayu presentóse en VI Congresu d'Antropoloxía, La Laguna, Tenerife, 1993. Espublízase col alcuertu de la Federación d'Asociaciones d'Antropoloxía del Estáu Español.

Si esta alloriente situación ye propia de los museos en xeneral, nel casu de los museos etnográficos garra particular intensidá. Talos museos ñacieron perxuncíos a la noción esotérica de les cultures someties polos imperios coloniales, y los oxetos materiales ficieron medrar los ñacientes museos del sieglu pasáu. Unos oxetos que dotaos d'una significación per se, dada pela so guapura, pela so rareza o pel so valor material, foron treslladaos a les vitrines de los museos etnográficos col únicu enfotu de ser amosaos delante un públicu con ganas de conocelos, a la gueta del so usu y aprovechamientu nel sen más probe del términu. Esta filosofía propia de la museoloxía d'antañu preside entá anguañu l'entamu de munchos museos etnográficos, enzarraos na idea del fin en sí mesmu que tien que cumplir l'oxetu, lloñe de cualquier consideranza que quier dir a la gueta d'un mediu afayadizu pa tresmitir conocencia.

La museoloxía tradicional que sigue inspirando los museos etnográficos ye, darréu, la que caltién l'ideal románticu que la enxarcio nel so entamu. Esi ideal asitiase nun pruyimientu pol oxetu y poro, nun fundamentu exclusivamente físicu y material singularmente práuticu, lloñe de cualquier postuláu teóricu asitiáu na idea que tien tresmitir esi oxetu, que nun ye otra cosa qu'un mediu d'accesu a la conocencia de realidaes más amplies de calter económicu, social o simbólicu y de nenguna de les maneres un fin en sí mesmu. Nesta situación la museoloxía clásica nun ye quien p'algamar los fines que persigue y darréu atópase

empobinada a un cambiú necesariú. Ye asina comu los museos etnográficos atópense na obligación d'adautase al holismu que piden los tiempos postindustriales puesto qu'a la escontra, morreríen baxo'l cafiante pesu del pasáu.

Pero la inercia xenerada pola conceición tradicional del muséu etnográficu nun ye la única que s'opón a la tresformación de los mesmos. Hai una torga oxetiva pa integrar la museoloxía nel marcu xeneral de les ciencias modernes por aciu d'un métodu qu'aplicáu de mou positivu permita algamar una conocencia sistemática levantando lo qu'a vegaes nun ye más qu'aneudótico a la categoría de principios xenerales, espresivos y comprensivos de la realidá sociocultural que representen (Sola, 1987: 45-49). Esa universalidá enfréntase dafechu col contestu cultural qu'orixinó nel pasáu sieglu los primeros museos etnográficos. Atalántase d'esta manera que la progresiva desmitificación del oxetu que s'impón nos museos etnográficos d'anguaño, lloñe de ser forzada, ye la consecuencia direuta de la capacidá comunicativa que tien que dir xuncida a estes instituciones culturales.

LOS RAIGONES DECIMONÓNICOS DE LOS MUSEOS ETNOGRÁFICOS

Na primera mitá del sieglu XIX l'espardimientu européu de resultes de la conquista política y de la gueta de recursos ñaturales, algama un perimportante progresu en bona parte del mundu, que traxo apareyáu l'estrozu de munches cultures natives que se vieron

separtaes d'una parte del so patrimoniu material, al mesmu tiempu que l'espiritual o inmaterial sofía una fonda mozcadura. Al empar, munchos investigadores europeos y americanos empobináronse al estudiu d'estes cultures enteraos del peligru de desanicu que les amenazaba y tamién sabiendo lo atractivo que yera'l so alloñamientu y el so esotismu. Estos estudiosos y dellos entusiastes afalaron a vegaes la creación de sociedaes etnolóxicas nes ciudaes de los estaos europeos qu'a la vez sofitaron l'aniciu de museos etnográficos comu'l d'Hamburgu en 1850, o'l d'Oxford al añu siguiente gracias a los trabayos de clasificación fechos por A. H. Pitt-Rivers.

Agora bien, l'actividá d'estos estudiosos y el surdimientu d'estos museos tien muncho que ver col espoxigue del espíritu científicu que tuvo llugar nel sieglu XIX, intentando poner a prueba no posible les especulaciones filosófiques de calter racionalista, que cuayaren na centuria precedente. Asina atalántase qu'una conceición intelectualista y evolucionista de la cultura presida l'entamu d'estos primeros museos, del que'l nuesu sieglu será entovía heriederu. Los oxetos que viniendo de dixebraes partes del mundu llenaron les vitrines d'estos museos foron iguaos d'alcuertu con estos criterios, d'acordies colos cuálos los más cenciellos yeren de cultures que s'atopaben nun estadiu evolutivu inferior.

Pola mor d'ello, los pergranibles materiales que veníen de les cultures ágrafes pa Europa y Norteamérica dieron la vida a los gabinetes de curiosidaes que dende

mediaos del sieglu pasáu abundaron nes ciudaes metropolitanas. Taben estos gabinetes destinaos pal usu y entretenimientu d'unos pocos que se tenien por selectos, asitiaos ente l'humanismu y la misantropía, fundamente románticos, y ufanos de la esencia de la tradición que representaben les coleiciones que taben recoyíes nos ñacientes museos. Nestes circunstancies l'accesu al estudiu de los materiales quedaba arrequezáu nun grupu d'eruditos d'altor, de mou que'l muséu convertíase nun preséu esclusivu de los sos estudios.

Al llau d'estos museos d'etnografía esótica representativos del "Volkerkunde", nes postreres décadas del sieglu XIX foron apaeciendo otros d'etnografía europea, xuncíos al "Volkskunde" (Cuisenier, 1984: 134). Los oríxenes d'estos últimos afáyense, comu ye sabío, nes grandes esposiciones mundiales ufiertaes na época, que supunxeron una gran xuntura de materiales destinaos d'un principiu a ser enseñaos per un tiempu, pa dempués dalos a los nuevos museos etnográficos. La importancia que garraron los museos etnográficos europeos, enforma estimaos por un públicu que trataba d'atopar la so raigame na vida rural, determinó que llueu s'ataxara la dixebrá colos gabinetes esóticos fasta'l puntu qu'a lo cabero'l sieglu unos y otros tuvieran los mesmos axetivos. Estos museos etnográficos que surden nos caberos años del sieglu n'Europa tán especializaos na vida rural, y de mou singular nel terrén agrario. Al pioneru y emblemáticu muséu de Skansen (Suecia) pensáu por A.

Hazelius en 1890, siguirán nesa década los d'Hungría, Checoslovaquia, Dinamarca, Inglaterra, Alemaña y dalgunos otros más (Zachrisson, 1984: 121-122). Toos ellos tenien una clara xera pedagóxica en cuantes qu'aidaben al aprendizax de l'agricultura enseñando la evolución de la teunoloxía y de les téuniques agraries.

El muséu etnográfico de Skansen taría llamáu a tener una significación d'altor, en cuantes que se tornaba en prototipu de los nomaos "al aire llibre", que darien llugar a un modelu de prestixu que medraría de cutiu nesti sielgu. Los museos "al aire llibre" van ser un perimportantu finxu dende'l puntu vista comunicativu, trespasando la torga puesta polos primeros museos qu'amosaben los oxetos metíos nes correspondientes vitrines (Jong y Skongaard, 1992: 151-157). Pero tamién representaben una meyora con respetu a otra xeneración de museos que treslladaben los cuartos de les cases dientru los museos. Agora, superando l'asitiamientu de les partes separtaes de la casa campesina nun muséu convencional, les esplotaciones campesines yeren ufiertaes al visitantes pa que les viera íntegramente, allugándoles al aire llibre, en condiciones asemeyaes a les que tenien cuando s'afayaben enllenes d'actividá, de resultes que l'observador pue movese pelos cuartos, visitar la corte, el güertu, etc.

Ye evidente que l'ésitu de los museos etnográficos "al aire llibre" ye que tienen una fuerza imaxinativa superior a la de los más corrientes. Pero'l so interés ta, asina mesmo, en que la so orientación representa una converxencia multidisciplinar de campos comu la

etnografía, en primer llugar, y tamién de la hestoria social, la económica y la teunolóxica. A la escontra, nun se pue negar que'l muséu “al aire llibre” implique un claru amenorgamientu ecolóxicu, mentantu que'l so allugamientu se faiga en microzones, col correspondiente estrozu ecolóxicu por más que se quiera caltener una rellación de prosimidá polisémica. Magar d'ello, estos museos supunxeron dende últimos del sieglu pasáu, una réplica d'extraordinariu significáu contra los museos más tradicionales, lo qu'esplica que los museos “al aire llibre” foren un encontu cimero nes esperiencias museolóxiques postreres nel terrén etnográfico.

LA EVOLUCIÓN MÁS RECIÉN DE LOS MUSEOS ETNOGRÁFICOS

La importancia qu'enantes se-y dió a los museos “al aire llibre” nun significa de nengún mou que'l d'ellos fora'l modelu más destacáu nel sieglu que ta a puntu acabar sinón qu'esta situación yera la de los museos más tradicionales. Les primeres décadas d'esti sieglu representen una continuidá, daqué amenorgada, de les condiciones polítiques y sociales que sofitaben al colonialismu de les grandes potencies. Tovía más, al términu de la primera guerra mundial los grandes estaos quixeron sofitar los sos dominios, yendo a la gueta d'una paz de conveniencia a la escontra los movimientos qu'afalaben l'inconformismu de los pueblos sometíos. D'esta manera atalántase que los estaos más fuertes trataren d'empobinar la ellaboración d'estudios etnográficos y antropolóxicos que dieran una visión

dafechu de les colonies. Presupuestos comu ésti permitieron l'espoxigue d'escueles comu la funcionalista, protexíes por una coyuntura tan afayadiza comu la que carauteriza a los llustros del periodu d'enteguerres. El mercantilismu que soyacia a les rellaciones coloniales foi motivu de primer orden pal espoxigue d'estos estudios. El funcionalismu que representaba una reaición frente al evolucionismu de les décadas precedentes, tresmitía la esistencia d'un mundu equilibráu y sele, asemeyáu a l'armonía propia de los organismos vivos, y concordaba darréu coles aspiraciones polítiques de los países dominantes, sin perxuiciu del significáu de la escuela.

Esta situación consintió'l caltenimientu de la idea esótica que siguién teniendo los museos de la época. Los estudios antropolóxicos siguién centraos en cultures ayenes y alloñaes onde l'universu material y simbólicu alimentaba una bona carga de rareza y curiosidá a la escontra de les sociedaes euroamericanes onde l'únicu interés centrábase nos grupos campesinos, xustamente los más roceanos al cambiu social. Nesti sen, el mesmu funcionalismu tuvo poco esmolecíu polos procesos de cambiu, que s'escapaben en bona midida a la observación arreyada a la vida social. Ensin embargu y dempués de too, abellugaos pol funcionalismu vixente, los museos entamaben a dexar de mirar al pasáu en porgüeyu del presente, anque la realidá que queríen tresmitir estes instituciones siguiera tando alloñada de cualuquier compromisu social.

L'enclín camudará más aína al finar la segunda

guerra mundial, cola imposición d'un nuevu orden que compromete les pretensiones coloniales de les grandes potencies. Nesti estáu de descolonización progresiva, los antropólogos pierden l'interés poles cultures ágrafes, d'alguerdu cola nueva situación política, y al empar los museos occidentales dexen de creer nel esotismu de los oxetos qu'enseñen. Too ello tien abondo que ver cola moda cultural occidental, cola consiguiente perda d'entidá de les cultures más alloñaes, metíes nun procesu d'igualación que se fai notar cada vez más dende la metá'l sieglu p'acá. Al empar qu'esto asocede, la escuela estructuralista de raigame fundamente sociolóxica, comu la funcionalista, impón les sos propies riegles d'investigación, sofitaes nun carauteristicu sen de la multidisciplinariadá.

Ye claro que dende los años cincuenta un activu movimientu intelectual cambió daqué nel sen de los museos etnográficos. En primer llugar, les sociedaes occidentales evolucionaron mui rápido, y los nuevos medios de comunicación dixebieron los sos canales informativos, respondiendo a les necesidaes d'unes sociedaes necesitaes de conocimientos. Tratábase de sociedaes qu'intentado algamar una meyora nel nivel de vida esperimentaron necesidaes de folgueta y d'espardimientu, que puen desendolcase pel camín de la conocencia cultural. Y, en segundu llugar, los estaos empobinaos al desarrollu pertomaron conciencia de les sos aspiraciones, fasta l'estremu de que l'affirmación de la so identidá tornóse nun poderosu mecanismu que foi quien p'activar l'interés pola cultura de so por más que

tuviera abondes torgues nos tiempos precedentes.

Poco a poco, por aciu d'esto, los museos en xeneral y los etnográficos en particular, pasaron a tener un llugar perimportante en munches sociedaes. A pesar de la constante presencia de la conceición tradicional de los mesmos, éstos dexaron de ser instituciones estátiques, separtaes de los esmolecimientos sociales, destinaes sólo al caltenimientu de los sos materiales, pal argullu d'un conxuntu zarráu y escoyiu d'eruditos. Los museos etnográficos d'anguañu entamen a tener conciencia del gran llabor que supón guardar un patrimoniu, pero tamién de que tal patrimoniu representa cultura, y polo tanto deben tar al serviciu de la sociedá.

Los años del mediu sieglu foron un importante adelantu na especialización de los museos etnográficos, siguiendo la prestosa esperiencia que representaren mediu siglu enantes los museos "al aire llibre". Na década de los sesenta xorrecieron en Gran Bretaña los "museos vivos" (Hawes, 1984: 138 y ss.) onde, a lo cabero, la so organización resultaría duradera y onde s'intentaba enseñar les actividaes diaries de la xente nel so propiu terrén, gracies al enfotu de voluntarios y colaboradores coordinaos por un personal de museos cualificao qu'intenta apurrir a los visitantes una bayura de demostraciones práutiques sol terrén. Dalgunos d'estos museos etnográficos, qu'apaecen sofitaos nun camín de munches décadas, formen auténticos llaboratorios d'investigación al aire llibre, nos qu'amás de caltenese los preseos del pasáu y la maquinaria antigua, consérvense tamién les plantes y animales

domésticos propios d'otres dómines, nel marcu de lo que ye un gran trabayu pa meyorar la comunicaci3n cola sociedad y la interrellaci3n ente 3sta y el mus3u.

Instituciones comu el "Cogges Manor Farm Museum", asitiáu cerca d'Oxford, comu'l "Museu de Tradiciones Populares de St. Fagans" de Gales o comu'l "Parque Agrícola de Costwold" son granibles exemplos d'estes esperiencias "vives" nes que'l visitante trespasa la perceici3n visual o táctil de los oxetos, pa fixase nos llabores agrarios rellacionaos cola 3poca del a3u, les xeres de tosquilar el ganáu llanar, los trabayos de zarrar, o los debíos a l'actividá diaria na corte o na llariega. El "Mus3u de Lejre" en Dinamarca, el de "Lebendiges Mittelalter" nes rodias de Berlín, o los numerosos ecomuseos franceses son otros tantos exemplos de los munchos que se señalaríen y de los que tami3n s'atopen casos significatibles n'Holanda, en Suecia y n'otros países europeos.

Al empar de la orientaci3n que garraron los museos etnogrÁficos n'Europa al entamu la segunda mitá d'esti sieglu, en Norteam3rica apaez un movimientu asemeyáu, que ye'l de les "granxes hest3riques vives" debíos al entamu de J. T. Shlebecker, activu miembru de la "Smithsonian Institution", onde se cunten por cientos los sos miembros (Shlebecker, 1984: 146 y ss.). Igual que nos "museos vivos europeos", nestes granxes vienen haciendo la reproducci3n sistemática de races hest3riques de ganáu, al empar que se calti3n la bayura de cultivos.

N'España fici3ronse dixebraos proyeutos a lo llargo'l

sieglu que fina, d'alcuertu coles esperiencias señalaes ente les qu'hai que nomar la del "Pueblu Español" de Barcelona, por cuenta de la gran esposición de 1929, que se desendolcaría nun muséu "al aire llibre" que per munchos años foi empobináu por A. Durán i Sanpere, col que collaboraron nomaos especialistas comu J. Amades y R. Violant y Simorra. Pero quiciabes el proyeutu más coldiciáu del nuesu sieglu seya'l debíu a l'autoría de J. C. Baroja y que se refier al "Muséu del Pueblu Español", del que foi direutor dalgún tiempu, pensáu pa tar allugáu en Madrid "al aire llibre", resultando igualmente nomaos otros proyeutos debíos a T. de Aranzadi y a L. de Hoyos Sáinz (Caro Baroja, 1948: 17-21). El diseñu de J. Caro Baroja, fechu nos años cuarenta, tien en cuenta los museos más vanguardistes de la época, entamando pol de Skansen, en Suecia, y naguaba por treslladar a un gran terrén, que xuniera les condiciones d'un parque d'atraiciones destináu al públicu en xeneral, coles d'un llugar de trabayu y investigación al serviciu d'estudiosos y universitarios, les señes fundamentales de les separtaes unidaes étniques peninsulares (Caro Baroja, 1948 y 1949). Sicasí, por razones estremaes, onde les polítiques y les económiques nun foron les más pequeñes, el proyeutu nun llegó a cuayar, siguiendo'l camín d'otres aspiraciones anteriores y posteriores que francien cola idea del muséu más tradicional.

Tolo dicho fasta equí llé vamos al conceutu de muséu etnográfico, que camudó enforma nel tiempu conforme viemos.

EL CONCEUTU DE MUSÉU ETNOGRÁFICU

Paez claro qu'ante too'l muséu etnográfico atopa'l so fundamentu na necesidá que la sociedad tien d'averase a la conocencia de la cultura propia y ayena. La cultura abarca un gran númeru de manifestaciones materiales y espirituales proyeutáu sobre les coordenaes del espaciu y del tiempu. Darréu, la cultura fai referencia a la esperiencia que surge de les realizaciones humanes, siendo'l resultáu d'una tresmisión de saberes que queda perafitáu na totalidá de la organización social. Los oxetos y los símbolos d'una sociedad conformen el so patrimoniu cultural que tien que ser enseñáu ensin torgues nos museos etnográficos, d'alcuertu con una riestra de criterios museolóxicos que deben complementase pa ufiertar una visión total de los fechos sociales. Esti enfotu globalizante de los museos etnográficos ye un gran avance de la museoloxía moderna qu'entama con M. Mauss. (1967: 9-29).

Esta idea totalizadora de los fechos sociales tien apareyada una idea d'interdisciplinariidá. La hestoria económica y la hestoria social aiden al entendimientu de los aspectos etnolóxicos y antropolóxicos de los grupos humanos. Reflexar el mou de vida d'una sociedad supón analizar les actividaes económicas y l'esporelle teunolóxicu, así comu dase cuenta de la existencia de los dixebras grupos o clases sociales que la formen, d'alcuertu coles perimportantes dixebras nel mou d'algamar los recursos.

Pero esti tratu globalizante de la vida social implica igualmente l'estudiu del aprovechamientu de los

recursos nel contestu ecolóxicu, tratando d'alvertir el grau d'armonía o d'hostilidá que vien del mesmu. L'esporgolle teunolóxicu que se produz na era industrial foi acompañao a vegaes d'una gran agresividá hacia'l mediu ñatural, perclara nos procesos de deforestación, nel usu por demás de pesticides y d'abonos químicos, nel usu de materiales de construcción de toa mena qu'entraben en contradicción col mediu ñatural, na introducción d'especies esóxenes, mesmo animales comu vexetales, qu'estrozaben l'equilibriu biolóxicu, na utilización ensin xaciu de la teunoloxía industrial y en fin, nel mal aprovechamientu de los recursos nel terrén ecolóxicu.

Poro, un muséu etnográfico modernu nun pue centrar el so interés nos oxetos que guarda, nos materiales que contién, sinon nes ideas que representen los mesmos. La importancia del conteníu que tresmiten nun ta tanto nel significante comu nel significáu. Los oxetos nun tienen importancia "per se", anque son un sofitu fundamental del muséu debíu a la potencialidá que guarden. D'ello sácase que la posible guapura o rareza de los materiales nun tien importancia. L'oxetu namái ye significatible en cuantes que val pa desplicar l'entramáu cultural d'una sociedad, de mou que lloñe de tener un valor intrínsecu, la so cualidá provién de la rellación que tien con otros oxetos y con una riestra de referentes talos comu la época en que se produjo o'l grupu social que lo fixo. Tuvo que pasar abondu tiempu enantes que se creyera que los oxetos comunes relativos a l'actividá cotidiana teníen un valor enforma mayor que les pieces úniques;

que la pluralidá yera tanto más importante que la singularidá, que l'actividá ñacida de los oficios viles, de los artesanos, de los campesinos y de los sectores menos favorecíos de la población tenía munchu interés, yá que yera una aportación de valor a la conocencia de la sociedá nel so conxuntu.

Pero'l muséu, tal comu se dixere munches vegaes, nun pue ser un amontonamientu d'oxetos, un almacén de materiales, una institución de conxuntos muertos.

La importancia de la información que da'l muséu ta na so capacidá pa proyeutar el pasáu sol presente y entovía sol futuru. El muséu pa ser tal necesita tresmitir vida, trespasar los sos propios conteníos. Nun ye estraño asina que, al mesmu tiempu que la hestoria dexaba de ser política pa facese social, los museos más aventaxaos dexaríen adúlces de ser descriptivos pa facese cada vegada más analíticos (León, 1986: 135-141). D'esta forma desplicase que los museos etnográficos dexaran el so vieyu enzarramientu físicu, arrequeixáu a los interiores de los edificios que los abellugaben, pa salir al mundu exterior y darréu treslladase a la ñatura. Les modernes esperiencies museístiques dannos perbón exemplu d'esto.

Poru, nun se pue caltener que'l conceutu de muséu etnográficu seya únicu y a la escontra, les esperiencies afortunaes existen en dixebras menes de museos, aunque resulte obligada la dimensión ecolóxica de los mesmos respetu al calter de la propia actividá humana. Davezu almítese que 'l muséu etnográficu más afayadizu sería aquel que meciera toa una tipoloxía. Per

un llau, qu'incluya la esencia del muséu clásicu, palaciegü o non, de mou qu'enseñe les realizaciones más refinaes y afale l'interés d'un públicu heteroxéneu. Per otru llau, que respueda a los carauteres d'un muséu abiertu, afayadizu pal caltenimientu de grandes conxuntos, y que pueda meyorar la investigación. Pa rematar, el muséu tien que tener les condiciones afayadices pal caltenimientu in situ, tratando de guardar les especies amenorgaes. El conxuntu resultante será un verdaderu llaboratoriu, preparáu pa la esperimentación y comprensivu coles funciones fundamentales del muséu etnográfico, que val tanto de mediu d'información a la totalidá de los visitantes comu pa mediu de conocimientu específicu de los investigadores y los observadores especializaos.

D'igual mou, nun hai una forma esclusiva d'esposición de los materiales; ye más, según se dixo enantes, los tipos espositivos deben ser complementarios, meyorando en tou casu al vieyu conceutu de la "vitrina-almacén" llarada d'oxetos que s'asitien xuncíos a una pequeña información. Al revés, al llau de la presentación tipolóxica que tresmite información científica sobre la variedá de los oxetos nel tiempu y nel espaciu, tien qu'haber otra presentación de secuencies o de procesos, na que l'oxetu singular pierda interés en porgüeyu de la pluralidá significatible. Trataríase de poner un exemplu, d'enseñar el procedimientu de producción d'un preséu o d'una ferramienta, o'l procesu d'elaboración d'un productu agrariu. La presentación de secuencies hestóriques ye.

asina mesmo, mui ilustrativa, siendo exemplu perbonu el que nos ufierta'l "Muséu de Russelsheim", en Alemaña; otru tipu presentación pue responder a la necesidá d'una toma de conciencia per parte del observador por aciu d'unidaes ecolóxicques comentaes, col sofitu de les modernes teunoloxíes de la información. El "Musée National des Arts et Traditions Populaires" de París ye representativu de los separtaos modelos de presentación que s'acaben de señalar (Cuisener, 1984: 136-137).

Les modernes teunoloxíes de la información nun son escluyentes d'estos sistemas espositivos tradicionales, talos comu los dibuxos, los paneles, les maquetes, les semeyes o la documentación sonora o mesmamente d'otros más modernos de señalización y iluminación. Pola cueta, les nuevas teunoloxíes de la imaxen supunxeron un bon espoxigue nel terrén informativu. Esti ye'l casu'l vídeo, que determinó que s'inxiriera la documentación dinámica, cola siguiente aidanza al atalantamientu la información. Si a ello xunimos el complementu sonoru, el resultáu esplicativu que se llogra pue considerase comu mui favoratible. A estes teunoloxíes de sofitu, dotaes d'un altu valor espositivu, ye necesario amestá-yos una más de gran altor que ye la representada pola imaxen interactiva del ordenador, que dexa al usuariu qu'entruque polos fondos del muséu, cola obtención de les correspondientes retruques, lo que supunxo en pallabres d'un studiosu de los museos arqueolóxicos, igualmente válides pa los museos etnográficos, "que'l muséu dexe de convertise nun

contenedor pasivu, igual pa tolos que lu visiten, pa tresformase nun mundu abiertu a la curiosidá” (González Morales, 1992: 17).

N’otru apartáu señalóse l’atractivu científicu y educativu que tien el fechu de que munchos museos etnográficos acueyan actividaes rellacionaes colos materiales qu’esponen y que s’afayen rellacionaes cola estacionalidá de les xeres agraries o colos llabores artesanales o d’otra mena, tal comu asocede nel “Muséu Beamish”, de Newcastle. La so importancia ta en que los sos protagonistas tán enraigonaos na comunidá que fixo los oxetos que s’esponen, y sobre too en que son depositarios de la tradición que permitió qu’eses actividaes llegaren a los nuestos díes. Esta práutica ye corriente davezu nos “museos vivos”, nos ecomuseos y en munchos museos “al aire llibre” y mesmamente tradicionales, y ye un saltu cualitativu que pon al visitante en contautu direutu coles téuniques que d’otra manera nun podría observar pero tamién con unos materiales qu’él mesmu pue tocar, dando llugar a munches esperiencies perceptives de particular algame y difícilmente superables d’otru mou.

LES FUNCIONES DEL MUSÉU ETNOGRÁFICU

Los museos desendolquen un perimportante papel social que ye claru na so múltiple funcionalidá, y que se resume na xera principal de comunicar. El patrimoniu cultural de cada pueblu espresa la so esperiencia hestórica y sobre too ye fundamentu de la so identidá. Dicho con otres pallabres, el muséu ye l’espeyu onde se

reflexen los grupos humanos. Nesti sen, los museos etnográficos desendolquen un destacáu papel que ye'l de poner el so conteníu al serviciu de la sociedá pa qu'esta lu conoza y participe nel mesmu. Poro, el muséu etnográficu ye un centru d'aprendizax y espardimientu onde s'esplica cómo vivieron y sofrieron los homes, y cuáles foron les sos conquistes, onde s'enseñen los llabores de los pueblos y lo qu'entovía ta por facer. Ye asina que la múltiple funcionalidá de los museos etnográficos que s'acaba d'enunciar pue concretase na so función conservadora y amosadora del patrimoni, na so función cultural y educativa y na so función investigadora. Así ye recoyío espresamente con referencia a los museos en xeneral pela llei 16/1985, del Patrimoniu Hestóricu Español, enanchada por aciu del Real Decretu 11/1986, que s'atopa afayadizamente complementáu a traviés de les dixebrades disposiciones llegalas de les Comunidades Autónomas. La nomada Llei, que supón l'actualización de la promulgada al respetu en 1933, levanta los bienes que formen el patrimoni etnográficu al so xustu términu, dando-yos un llugar destacáu nel conxuntu patrimonial.

Efeutivamente, una de les funciones de los museos etnográficos ye la del caltenimientu y amuesa del patrimoni. Los oxetos que guarden los museos perdieron en too o en parte les cualidades que los acreditaben na vida práutica, cuando s'atopaben nel intre d'una complexa rellación económica, social o simbólica, y comu resultáu d'ello perdieron la so vitalidá. D'otra parte trátase d'oxetos que nun foron

fechos pa museos, sinón pa una instrumentalización práutica, polo que sofrieron una gran perda de significáu. Por tanto, la so amuesa comporta los problemes debíos a la descontestualización, que'l muséu tien que suplir coles soluciones imaxinatives que tien al so algame. A esto améstase-y el fechu de que muchos de los oxetos conteníos nos museos etnográficos nun respúenden a los criterios actuales qu'aconseyen la so custodia, sinón a criterios tradicionales rellacionaos cola orixinalidá y la singularidá de los materiales, de mou que son significantes ensin conteníu. Sí, además, s'alvierte que los continentes, ésto ye, los museos, tampocu axunten n'abondos casos les condiciones que pide la museoloxía actual, en cuantes qu'instituciones destinaes a entamar un alderique cola sociedá, sinón que ñacieron comu la clara espresión del argullosu sen patrimonialista del altor social, pescanciaráse la complexidá que se deriva de la conservación y amuesa de los bienes que guarden.

Lloñe d'amosar la totalidá de los materiales que guarden, los museos deben enseñar namás aquellos significantes que tienen verdaderu significáu en rellación coles cultures que representen. Los museos nun son almacenes, sinón esponentes de los dixebraos moos de vida. Agora bien, pa que los descontestualizaos oxetos qu'enseñen seyan aptos pa comunicar la so esencia, necesiten tener un códigu que seya intelixible al visitante, y que constituya la verdadera mediación ente'l muséu emisor y l'usuariu receutor. La valía d'esi códigu vien dada pela so capacidá pa compensar l'aisllamientu

de los oxetos. Amás, la codificación tien que valir al mayor número d'observadores posibles, superando'l calter minoritariu de los escasos mensaxes qu'usaben los museos más tradicionales y tratar d'allugase al algame de la sociedad entera. Los gustos de los pequeños grupos d'eruditos que xeneraron los museos decimonónicos y munchos posteriores, foron superaos en porgüeyu de les llexítimes aspiraciones del conxuntu de la sociedad.

Díxose que'l muséu tien que cumplir una función cultural y educativa d'altor (García Blanco et al., 1980: 7-14). El muséu ta encargáu de dar información y instrucción a toos. Eso llógrase nos museos etnográficos por aciu de l'aplicación d'una teoría d'interdisciplinariédá que conxugando los díxebraos sistemas espositivos recueya la conocencia de les separtaes ciencias sociales en beneficiu del fin que quier algamar. El muséu etnográficu conviértese nun mediu educativu de gran poder cuando enseña lo que foi'l pasáu del home, la forma en qu'aprovechó'l mediu que la ñaturaleza-y daba, los preseos qu'emplegó na so rellación col entornu, los díxebraos tipos de cuartos que diseñó, los allugamientos onde espolltó la so esistencia, el mou de vida qu'usó pa faer más llevadera la so esistencia. Y tamién cumple inmeyorablemente la so función cultural y educativa, cuando desplica cómo la coldicia que lleva l'home a la esplotación del mediu, estroza'l necesariu equilibriu ecolóxicu, empobinándolu a una perdificil supervivencia. Desendolca estes mesmes funciones el muséu etnográficu cuando aida a desplicar cómo la

ñaturaleza ye'l mediu principal de producir recursos renovables, aprovechando la interacción del suelu, del clima y de l'actividá del home. Y empeña los sos medios n'algamar la efeutividá d'esti funcionalismu, por poner dalgún exemplu más, cuando desplica cómo'l desacompasamientu ente'l continxente demográficu y los recursos provoca les masives emigraciones que se produxeron nel campu européu nesti mesmu sieglu, asemeyaes a les que tienen llugar cuando la producción de beneficios nel terrén rural desaniciáse fasta provocar l'ésodu inciertu de los sos habitantes.

Díxose yá qu'estes pretensiones museístiques algámase por aciu de los sistemes espositivos más imaxinativos posibles. Al llau de los medios desplicativos más convencionales, rellativos a la escritura y a la imaxen estética y mesmamente sonora, la imaxen dinámica contribuye a faer más espresivos y comprensivos los significantes museísticos. Y al llau de les amueses manuales del personal collaborador, produzse un nuevu saltu cualitativu col empléu de les aules didáutiques que tienen dalgunos museos etnográficos, onde'l públicu interesáu y de mou especial los escolinos puen faer les sos propies esperiencias a imaxen y asemeyu de les feches pol personal avezáu. Les sensaciones y les perceiciones rexistraes polos usuarios participantes son una inagotable fonte d'estímulos.

Pero'l muséu etnográficu, igual qu'otros museos, cuenta con otros medios colos que contribuyir a la función cultural y educativa. La edición de cartafueyos y d'obres avera los materiales del muséu a los usuarios

polo que se convierte nun valiosu sistema d'espresión didáctica. El muséu deberá desendolcar esposiciones monográfiques qu'ensin perxuičiu de la esposición permanente faciliten l'averamientu del usuariu a determinaos temas que d'otra miente quedaríen amenorgaos nel panorama xeneral que la institución pon al serviciu del públicu. Asina mesmo, el muséu etnográfico tien la oportunidá d'entamar ciclos de conferencies qu'imparties por determinaos especialistas pongan al algame del públicu una información detallada que n'otru casu nun sería posible ufiertar. Y el muséu etnográfico pue estrechar el llazu de la so rellación social por aciu de programaciones de salies de campu y de visites a otros museos que permitan a los usuarios treslladar les espresiones museístiques a la realidá que representen y faer comparanza d'aquelles espresiones coles qu'hai n'otros museos (González Morales, 1992: 20-21).

Y entá cumple'l muséu con otra función más, que ye la investigadora, ensin la que nun sería posible dar a los museos la vida suficiente pa satisfacer les funciones enantes citaes. El muséu etnográfico ye, en pallabres de C. Levi-Strauss (1958: 339-341), l'estiramientu del trabayu de campu del antropólogu, que pue complementar la fase etnográfica del so trabayu, esaminando percuriadamente los materiales qu'enantes se vieren dinámicamente nel sen de la estrucutra social. El muséu etnográfico representa pal investigador un granible sumistru d'información qu'esplica'l perimportante papel que cumplen na formación y na

actividá del investigador. Per otru llau, si na “observación participante” que ye la téunica por escelencia de l’antropoloxía social, l’antropólogu ye dalgún mou xuez y parte, nel muséu l’investigador renuncia a la so cualidá intrínseca, en favor de la so neta condición de xuez nuna materia onde la competencia vien-y de la conocencia que llogró nel trabayu de campu y tamién, na academia. El muséu etnográficu algamó igualmente un significáu d’altor pal antropólogu yá que la movilidad humana del nuesu tiempu torgó-y l’estudiu de particularismos culturales, de les que les manifestaciones recoyíes enantes del presente tán nos museos, de mou que sólo a través d’éstos pue averase a los mesmos, ensin renunciar a la conveniencia, sí ello ye posible, de complementar la información colos testimonios aisllaos qu’entavía puen algamase a través del trabayu de campu.

Ye, en definitiva, necesario que los museos etnográficos pongan al serviciu del investigador tolos medios que tean al so algame. Un muséu que se precie tien que cuntar con sales de documentación y con gabinetes d’investigación asina comu con unos fondos bibliográficos afayadizos (Aisa, 1988: 43 y ss.). El “Museum of English Rural Life” en Reading, o el “Biggar Museum Trust”, n’Edimburgu, y qu’acasu seya la manifestación de más altor de la identidá escocesa, son significatibles exemplos. D’otramiente, l’antropólogu aida al espardimientu de les sos investigaciones por aciu de les correspondientes publicaciones, que puen tenese en cuenta nes obres que’l muséu pon al serviciu de los

visitantes. Por lo tanto, el museo etnográfico tiene que contar con alguna publicación periódica que, como mínimo, permita a los investigadores mostrar sus trabajos. Estos mismos investigadores pueden ser a veces protagonistas de los ciclos de conferencias organizados por el museo, y a los que se debe referir en este mismo apartado.

LA NEGACIÓN DEL MUSEO ETNOGRÁFICO

No cabe duda que en el siglo XX son muchos los museos etnográficos que continúan existiendo sin valer a la sociedad, y que se atropellan para satisfacer el múltiple estatuto que hoy asigna la museología moderna. Inherente y deficientemente de las veces en el organigrama institucional, el su papel social es muy deficitario debido a la su ineficacia, a la su incapacidad para la comunicación. Na base de la su lamentable situación atópase de xemes en cuando la condena que sufren nel orden administrativo de prioridades, la su dependencia d'una gestión non apropiada y la falta de recursos financieros. El personal humano que fai falta para su funcionamiento se reduce a la mínima expresión. Por si fuera poco, casi que nun tienen un marco normativo, y n'abundantes países en vías d'espoque económico tán sencillamente existiendo él. Y los museos más que ser bonos medios de conocimiento conviértense n'instrumentos para el servicio d'oscuros intereses de los propios directores o n'expresión d'una verga desidia que se afonda en las raíces nel pasado.

Davez los museos son lugares onde se axunten

secularmente los oxetos, ensin suxeición dalguna a criterios museísticos. La seleición espositiva nun ye la meyor y el cultu a la individualidá de los oxetos tórnase nuna verdadera museolatría, que pue provocar nos visitantes un cultu irracional al esotismu, arrodiaú de clares connotaciones romántiques. Trátase de materiales sacaos al voléu de cultures alloñaes y a vegaes puen ser asimilaos a ideales rellacionaos col coleicionismu, y na peor de les circunstancies, con un gran furtivismu, tres del que s'escuenden les más roínes motivaciones especulatives. Nesta situación, l'oxetu dexa de ser representativu d'una cultura pa pasar a ser un elementu más de consumu.

Xunida a esti cultu del oxetu, atópase la sacralización que se fai del pasáu, del que se fai un cantu d'allabanza tratando xenerar un sentimientu pernóstálicu nel espíritu del usuariu. En llugar de provocar una actitú crítica na mente del observador, llévalu hacia la veneración de tolo que tea abellugao pol pasu'l tiempu. La importancia d'un aperiu afáyase d'esta forma na so antigüedá, renunciando a la más fondera significación de so, que tratará de ver nesi mesmu significante lo que representó pa les capes campesines más desfavorecies y tamién pa les minoríes terratenientes, en cuantes que tal aperiu contribuyó a una producción que consintió'l desviamentu de les rentes que fexo medrar ensin parar la so riqueza. Esti instrumentu aclaria, en bona midida, les rellaciones ente propietarios y colonos, ente arrendadores y arredantarios, ente titulares y llevadores.

Esti problema conduz a otru que ye'l de les restituciones hestóriques nos museos etnográficos. Dalgunos d'estos museos traten de recrear un pasáu que ye en bona parte desconociu y en consecuencia, suplíu con un maxín que prescinde del necesariu testimoni u etnográfico y del pertinente sofitu documental, dao que nun ye posible cuntar con ello. Ello ta claro nes representaciones d'esplotaciones agraries de talleres artesanos o d'actividaes d'otra mientre correspondientes a un tiempu alloñáu del muséu. Ha camentase que los museos etnográficos son instituciones llendaes, que pernecesariamente tienen de restrinxir la recreación del pasáu. D'igual mou les sos pretensiones ecolóxicques enxamás puen ser desaxeraes ante'l riesgu la distorsión. Polo pronto, tou muséu abiertu lleva a una reducción ecolóxica que cinca a vegaes na simplificación con implícitu peligrosu d'un desenfoque de la representación que s'intenta.

Hai otra cuestión non menos importante que ye la de la instrumentalización del muséu etnográfico con fines éticos. Los materiales d'estos museos representen cultures, polo que tán llamaos a espertar un sentimientu d'identidá que ye connatural a estes instituciones. Un pasu más lleva a una artificiosa hipervaloración d'esti sentimientu, y darréu a una etnocentrismu que niega'l principiu fonderu de la relatividá cultural que tien d'empobinar a los museos etnográficos, onde si daqué tien que quedar claro, ye que nun hai cultura superior a otra. Esti fatídicu ponderamientu étnicu atópase estrechamente

rellacionáu col propiu orixen de la mesmos, onde los sos raigones entren nel sieglu la ilustración, y que dió llugar a la creación de los museos nacionales al serviciu de los actuales modernos estaos que fecundaron los nacionalismos decimonónicos, a partir de les ideas sagraes de la etnia y del pasáu. Siguiendo'l tiempu, les naciones-estaos vense tamién metíes nun procesu de rexonalización que xenera los correspondientes museos diendo a la gueta d'una identidá rexonal que conlleve una contestación hacia'l centralimu estatal y qu'a vegaes enfatízase buscando la dixebra.

La moderna proliferación de museos llocales (Cf., Moure, 1992: 45-47) trata de dibuxar la identidá a escala reducida. Pero si la hipervaloración de la identidá rexonal, cuando se produz, atopa una de les sos esplicaciones na similitú cultural ente rexones fronterices, esa mesma dialéutica envolvente produz una distorsión tovía mayor tratándose de los símbolos de la identidá local dau'l munchu asemeyu qu'hai ente llugares cabeceros, tal comu J. Pitt-Rivers (1980: 6 ss.) dexó dicho nuna detallada reflesión. Y realmente la mesma bandera que n'otru tiempu valió a los museos ñacionales, guei contribuye a la esaltación local. Trátase d'una esaltación que non necesariamente tien motivaciones romántiques sinón que davezu son especulatives, ñacies de grandes ganes de promoción que n'España comu n'otros llugares del mundu, atopa la so esplicación nel fenómenu turísticu y na mesma producción d'una riqueza poco afayadiza a la sensibilidá cultural.

D'otramiente, el mesmu esporpolle de los museos etnográficos xunto a la probeza de recursos económicos y a un ruin inxerimientu na vida institucional non sólo va xunío a graves carencies de personal especializao sinón a la so ausencia y al peligrosu camudamientu del mesmu por individuos que nun tienen la formación afayadiza y nin tan siquiera, la mínima conocencia de los principios qu'informen la museoloxía. Ensin teoría y praxis el muséu niégase a sí mesmu y tresfórmase nuna irracional coleición d'oxetos asitiaos con ruina intención y perruín aciertu. Los oxetos dexen de representar moos de vida, procesos de producción y actitúes simbóliques pa ponese en disposición de ser veneraos y los coleicionistes pasen a ocupar el protagonismu de los homes y muyeres que fixeron posibles ésos significantes.

PIESLLE

En definitiva, el muséu etnográficu ye un perimportante mediu de conocencia y de cultura, mesmo propia qu'ayena. Ye un centru d'información y documentación que pon los sos conteníos al serviciu d'un instrumentu necesariu pal entendimientu de la vida social. La so importancia ta na inmeyorable disposición que tien pa contemplar los productos que vienen de los grupos humanos dispuestos pa ser comparaos ente sigu en porgüeyu del valor y de la dignidá de toles cultures y en beneficiu d'un relativismu social que ye'l fundamentu antropolóxicu de la teoría del muséu. D'esti mou el muséu etnográficu ye la clara semeya de la xente, de los sos llabores y de les sos

conductes, al tiempu que sirve d'exemplificación de los dixebras moos de vida de los pueblos. Al ser la semeya o l'espeyu onde se miren les sociedaes conviértese n'esponente d'una identidá que sólo cuando ye tracamundiada empobina a dolioses interpretaciones. Nesti sen, el muséu etnográficu ye'l continente d'un valiosu conteníu que nun se mide polo qu'esti tien sinón pola so capacidá pa comunicar a los usuarios el significáu que lleva apareyáu. En fin, el muséu etnográficu proyeuta'l patrimoniu de los pueblos enraigonaos nel pasáu, hacia'l presente y el futuru.

Bibliografía

Aisa, L. M.

1988 "La problemática de la biblioteca en nuestros museos", *Boletín ANABAD XXXVIII* (3): 43-45.

Caro Baroja, Julio

1948 "Proyecto de una instalación al aire libre del Museo del Pueblo Español (Madrid)". *Trabajos y materiales del Museo del Pueblo Español*, 5-55.

1949 "Posibilidades actuales y futuras del Museo del Pueblo Español". En *Homenaje a D. Mateo Silvela*. pp.9-14. Madrid.

Cuisenier, Jean

1984 "Exhibir y significar: semántica de la exposición de los museos de agricultura". *Museum* 143: 130-137.

García Blanco, Ángela et al.

1980 *Función pedagógica de los museos*. Madrid:

Secretaría General Técnica del Ministerio de
Cultura.

González Morales, Manuel R.

1992 "Didáctica y Museos de Prehistoria: reflexiones
sobre un Museo muerto". En *Museos para
aprender*. Santander: Universidad de Cantabria,
pp.11-22.

Haves, Edward L.

1984 "Nuevas tendencias en los museos agrícolas y
rurales del Reino Unido". *Museum* 143: 138-145.

Jong, Adriaan de y Skougaard, Mette.

1992 "Les premiers musées de plein air. La tradition des
musées consacrés aux traditions populaires".
Museum 175: 151-157.

León, Aurora

1986 *El museo. Teoría, praxis y utopía*. Madrid: Ediciones
Cátedra.

Levi-Strauss, Claude

1958 *Antropología estructural*. Buenos Aires: EUDEBA,
1977.

Lundborg, Gun

1984 "Reservas de variabilidad técnica: acopiarlas antes de que se deterioren". *Museum* 143: 126-129.

Mauss, Marcel

1967 *Introducción a la Etnografía*. Madrid: Istmo, 1974.

Moure Romanillo, Alfonso

1992 "Formas de vida y cultura tradicionales en las comarcas de Cantabria. Reflexiones sobre una política de conservación, difusión y utilización didáctica del patrimonio etnográfico". En *Museos para aprender*. Santander: Universidad de Cantabria.

Pitt-Rivers, Julian

1980 "Reflexiones sobre el concepto de museo y la interdisciplinariedad". *Museum* XXII (1-2): 6-10.

Schlebecker, John T.

1984 "El cometido social de las granjas históricas en los Estados Unidos de Norteamérica". *Museum* 143: 146-149.

Sola, Tomislav

1987 "Concepto y naturaleza de la museología". *Museum* 153: 45-49.

Zachrisson, Sune

1984 "Los museos agrícolas: historia y difusión de una idea". *Museum* 143: 121-124.

abstract

The Role of Ethnographic Museums

Culture displayed in museums at the present time poses different problems than in the older traditional museums. It is important to clarify the role that ethnographic museums must now play in their efforts to portray local culture and local identity.